

УДК 347.215

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.2.07>

Анатолій Святославович Сліпченко,

кандидат юридичних наук,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра цивільного права та процесу;

<https://orcid.org/0000-0002-2439-4951>,
e-mail: slipchenkoanatoli@gmail.com

ПОНЯТТЯ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ

В умовах економічної інтеграції держави з Європейським Союзом набувають актуальності проблеми правового регулювання цивільного обороту. Для їх вирішення необхідно визначитися з поняттям об'єкта цивільного обороту, адже, як справедливо відмічено в юридичній літературі, для правника важливо розуміти не тільки те, чи є певний субстрат об'єктом цивільних прав, а й те, чи є він об'єктом цивільного обороту. Проаналізовано визначення об'єктів цивільного обороту. Розглянуто поняття цивільного обороту, на основі чого визначено його об'єкт. Результатом дослідження є визначення об'єктів цивільного обороту. Встановлено, що об'єктом обороту є саме об'єкти цивільного права. Суб'єктивні права (обов'язки) можуть бути об'єктами цивільного обороту лише у випадку, коли вони виконують функцію об'єктів цивільних прав, тобто в конструкції «право на право».

Ключові слова: об'єкти цивільного обороту, об'єкти цивільних прав, цивільний оборот, правонаступництво, правовстановлення, суб'єктивні права.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

В умовах сучасної світової кризи, гострої потреби в подальшій розбудові України в умовах ринкової економіки та її економічної інтеграції з Європейським Союзом постає необхідність ефективного впливу на ці процеси. Вбачається, що основу такого впливу становить цивільний оборот, адже саме він забезпечує динаміку створення цінностей та обміну ними між підприємцями, між виробниками товарів і споживачами, між «звичайними» суб'єктами цивільних правовідносин тощо. Причому такий оборот має забезпечуватись як між резидентами України, так і між нерезидентами. Більше того, американський Інститут вивчення майбутнього (IFTF) випустив оновлене дослідження «Realizing 2030» – це прогноз про майбутнє економіки і вплив технологій на прогрес. За результатами цього дослідження передбачається впровадження в економіку інновацій у глобальному масштабі, надаючи ринкам, що розвиваються або знаходяться у кризі, новий шанс. В умовах інноваційного розвитку економіки та

прогресу інтелектуальна власність виступає як товар і стає об'єктом цивільного обороту [1, с. 30–38]. Такий оборот також потрібно забезпечувати.

Зазначимо, що поява нових сфер діяльності людини породжує необхідність з'ясування здатності результатів такої діяльності залучатися до цивільного обороту, її оборотоздатності. Наприклад, в юридичній літературі стверджується, що така потреба існує у сфері трансплантації людських органів, вилучених у живих або померлих донорів [2; 3; 4; 5], адже тут діяльність пов'язана з вилученням органів, їх підготовкою, перевезенням, зберіганням, пересадкою тощо. Причому нерідко вона здійснюється різними суб'єктами і потребує правомірного переходу вилучених органів від однієї особи до іншої (правомірної передачі). Тому слід з'ясувати, чи підкоряється такий перехід (передача органів) правилам цивільного обороту. Вбачається, що потреба подібного з'ясування виникає і у випадках обміну вилучених у людини органів, при проведенні кількома суб'єктами наукових досліджень, медико-біологічних дослідів, під час навчального процесу, в межах міжнародного співробітництва з трансплантації тощо.

В аспекті вищенаведеного набувають актуальності проблеми правового регулювання цивільного обороту [6]. Для їх вирішення, в першу чергу, потрібно визначити поняття «об'єкт цивільного обороту», адже, як зазначають дослідники, для правника важливо розуміти не тільки те, чи є певний предмет (субстрат) об'єктом цивільних прав, а і те, чи є цей предмет (субстрат) об'єктом цивільного обороту. Якщо перше дозволяє визначити зміст правовідносин, які могли б скластися стосовно відповідного блага, то друге дає можливість визначити коло обставин, які дозволяють або не дозволяють забезпечувати динаміку (перехід, передачу, відчуження тощо) таких благ у суспільстві [7, с. 100–101].

Стан дослідження проблеми

Проблематика, що стосується самого поняття цивільного обороту і його об'єктів, досліджувалась у працях як вітчизняних, так і закордонних учених. Водночас тема об'єктів цивільного обороту продовжує викликати дискусії. Однією з причин такої дискусії є те, що нерідко науковці по-різному розуміють і визначають саме поняття цивільного обороту [8, с. 46–52]. Наприклад, частина дослідників виходила з того, що цивільний оборот – це сукупність усіх цивільних правовідносин (В. А. Дозорцев) або тільки майнових (С. М. Братусь). Інші розглядали його як сукупність юридичних фактів (Г. Ф. Шершеневич, В. Л. Яроцький). Третя група стверджувала, що це не сукупність правовідносин, правочинів, а процес переходу (рух, динаміка)

суб'єктивних прав та обов'язків (О. С. Яворська, С. О. Сліпченко, С. І. Шимон) або об'єктів цивільних прав (І. В. Спасибо-Фатеева, Ф. С. Карагусов). Можна було би продовжити цей перелік¹, але навіть із наведеного стає зрозуміло, що представники кожної з позицій указують на свій об'єкт цивільного обороту. Якщо цивільний оборот – це сукупність правовідносин, то його об'єктом є об'єкти правовідносин; якщо цивільний оборот – це сукупність правочинів, то його об'єктом є об'єкти правочинів; якщо цивільний оборот – це перехід (рух, динаміка), то його об'єктом є об'єкти таких процесів (об'єкти цивільних прав та/або суб'єктивні права, обов'язки) тощо.

Мета і завдання дослідження

Отже, об'єкти цивільного обороту потребують подальшого теоретичного осмислення. Тому *метою* нашого дослідження є визначення об'єктів цивільного обороту.

Для досягнення цієї мети поставлено такі *завдання*: розкрити поняття «цивільний оборот» як базову категорію подальшого дослідження; встановити, що є об'єктом цивільного обороту; сформулювати поняття «об'єкт цивільного обороту»; на основі аналізу існуючих точок зору щодо суб'єктивних прав (обов'язків) як об'єктів цивільного обороту виокремити випадки обороту суб'єктивних прав (обов'язків).

Методологічно спочатку буде розглянуто поняття цивільного обороту, а вже потім визначено його об'єкт. Застосовувалися і інші методи наукового пізнання. Формально-юридичний метод дозволив з'ясувати поняття цивільного обороту. Порівняльно-правовий аналіз був застосований для співставлення положень вітчизняного законодавства, судової практики з міжнародним досвідом щодо цивільного обороту. Визначення структури цивільного обороту (поєднання в одне ціле таких необхідних і достатніх елементів, як динаміка об'єктів цивільних прав та динаміка суб'єктивних прав), його змісту і правової форми базувалося на системно-структурному методі пізнання. Такий метод дослідження, як висновок за аналогією, дозволив визначити місце суб'єктивних прав (обов'язків) у цивільному обороті.

Наукова новизна дослідження

Запропоновано вдосконалене визначення об'єкта цивільного обороту. Також набула подальшого розвитку точка зору щодо того, що суб'єктивні права (обов'язки) можуть бути об'єктами цивільного обороту лише в конструкції «право на право». В усіх інших випадках динаміка прав являє собою форму цивільного обороту, а не його

¹ Більш детально аналіз існуючих точок зору див.: Сліпченко А. С. Сутність та ознаки цивільного обороту. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2017. Вип. 23. С. 129–132.

об'єкт. При цьому юридична форма цивільного обороту реалізується в порядку правостановлення або правонаступництва.

Виклад основного матеріалу

Поняття цивільного обороту в теорії права використовується досить широко та є одним із найбільш загальних. Разом із тим до сьогодні його розуміння і тлумачення в цивілістиці досить різні, а інколи зовсім протилежні [9, с. 435], про що вже було зазначено вище. Подібний плюралізм думок створює певну невизначеність у праві. Водночас однією зі складових принципу верховенства права є правова визначеність, яка, як відомо, визнається основоположним принципом Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) [10]. Тому, крім обґрунтованості і належності оцінки фактів щодо цивільного обороту, розуміння і тлумачення самого поняття «цивільний оборот» мають бути сумісними із цим принципом та його складовою. Більше того, визначеність поняття цивільного обороту актуальна і для забезпечення умов дотримання ст. 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Аналізуючи існуючі точки зору, вбачається, що найбільш вивірною є та, відповідно до якої цивільний оборот – це правомірне відчуження або перехід об'єктів цивільного права від однієї особи до іншої. Саме в такому визначенні містяться всі необхідні та достатні ознаки цивільного обороту як правової категорії. По суті, він являє собою процес, рух, в результаті якого відбувається зміна стану присвоєння об'єктів цивільних прав [11, с. 177–182]. Саме на досягнення такого результату спрямовується процес відчуження або переходу певних благ від однієї особи до іншої. Така зміна є не тільки метою цивільного обороту, а і його базовою та незмінною одиницею, необхідною ланкою зв'язку між формою та змістом. При цьому відчуження або перехід певних об'єктів наповнюють собою зміст розгляданого процесу. Юридичне оформлення такого розподілу й обміну є формою цивільного обороту і забезпечує правомірність динаміки об'єктів. Очевидно, що в ході юридичного оформлення динаміки об'єктів обороту може мати місце і перехід прав на них. Наприклад, такий перехід відбувається в порядку правонаступництва. Разом із тим динаміка об'єктів цивільних прав (відчуження або перехід від однієї особи до іншої) може оформлятися і в порядку правостановлення. Цей порядок передбачає первинне правонабуття, оскільки виникнення нового права (правовідносин) щодо об'єктів обороту не залежить від права попередника на нього, але також забезпечує правомірну зміну стану їх присвоєння (досягнення мети цивільного обороту) [12, с. 20–34]. Наприклад, такий вид цивільного обороту має місце при набутті права власності на майно, відчужене особою, яка

не мала на це права (ст. 330 ЦК України), при виявленні знахідки (ст. 338 ЦК України), при затриманні бездоглядної домашньої тварини (ст. 341 ЦК України), при давнісному володінні (ст. 344 ЦК України) тощо. Не потребує пояснення той факт, що в наведених прикладах відбувається перехід певних благ від однієї особи до іншої або їх відчуження в порядку правостановлення [13, с. 32–36].

Отже, цивільний оборот – це процес, в якому поєднано в одне ціле такі необхідні та достатні елементи, як динаміка об'єктів цивільних прав та динаміка суб'єктивних прав (обов'язків) на них. Остання забезпечує правомірність першої (правомірність відчуження та переходу об'єктів цивільних прав).

Покладаючись на вищенаведене поняття цивільного обороту, можна стверджувати, що об'єктом правомірного переходу від однієї особи до іншої або відчуження є об'єкти цивільного права. Отже, останні і є об'єктами цивільного обороту. Тобто об'єкт цивільного обороту – це завжди об'єкт цивільного права (цивільних правовідносин).

Разом із тим подібне твердження потребує певних уточнень, адже в юридичній літературі інколи зустрічаються висловлювання, що об'єктом цивільних прав не може бути те, що не є оборотоздатним¹ [14]. Виходить, що кожен об'єкт цивільного обороту є об'єктом цивільного права, і навпаки, кожен об'єкт цивільного права є об'єктом цивільного обороту. Тому згідно з висловлюванням, відповідно до якого «об'єктом цивільних прав не може бути те, що не є оборотоздатним», логічно дійти такого умовиводу: якщо щось не здатне залучатися до цивільного обороту, то воно не здатне і бути об'єктом цивільних прав. Однак із такою думкою важко погодитися з певних підстав.

По-перше, відповідно до ст. 178 ЦК України не можуть знаходитися в обороті ті об'єкти цивільних прав, які є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи. Таку невід'ємність, за найпоширенішою в науці цивільного права точкою зору, мають особисті немайнові блага (ст. 201 ЦК України). При цьому такі блага залишаються об'єктами цивільних прав. Наприклад, такими об'єктами є життя, здоров'я людини, її честь, гідність, авторство, свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості тощо. Отже, ціла група невід'ємних від особи об'єктів цивільних прав є необоротоздатною. Її існування вже ставить під сумнів обґрунтованість висловлювання щодо того, що «об'єктом цивільних прав не може бути те, що не є оборотоздатним».

По-друге, ст. 178 ЦК України прямо вказує на існування об'єктів цивільних прав, які вилучені із цивільного обороту, тобто перебування яких у цивільному обороті не допускається. При цьому вони хоч і не можуть переходити від одного суб'єкта до іншого або відчужуватись

¹ Lawcard on Contract Law, 1997. Cavendish Publishing Limited. 19–25.

[15, с. 313], але не перестають бути об'єктами цивільних прав. Очевидно, що такі блага можуть належати лише певним учасникам цивільних правовідносин. Наприклад, їх власником є, зазвичай, держава [15, с. 313]. Тому немає підстав заперечувати наявність ще однієї групи необоротоздатних об'єктів цивільних прав – тих, що вилучені із цивільного обороту. Їх існування також ставить під сумнів обґрунтованість вищенаведеного висловлювання.

Таким чином, необоротоздатність об'єктів цивільних прав через їх природні властивості (невід'ємність) або вилучення із цивільного обороту не позбавляє такі блага властивостей об'єктів цивільних прав. Зроблений висновок дозволяє стверджувати, що кожен об'єкт цивільного обороту є об'єктом цивільних прав, але не кожен об'єкт цивільних прав є об'єктом цивільного обороту.

Водночас якщо цивільний оборот – це процес, в якому поєднано в одне ціле динаміка об'єктів цивільного права та динаміка суб'єктивних прав (обов'язків) на них, то позиція тих дослідників, які відносять до його об'єктів і суб'єктивні права (обов'язки), також видається справедливою. Однак таке враження складається лише на перший погляд, адже у ст. 178 ЦК України зазначено, що оборотоздатність (необоротоздатність) мають об'єкти цивільних прав, а не суб'єктивні права (обов'язки). Тобто лише об'єкти цивільних прав характеризуються такою ознакою, як здатність залучатися до цивільного обороту. Тому вони і є об'єктами цивільного обороту. Саме динаміка (відчуження, перехід) об'єктів цивільних прав і складає зміст цивільного обороту. Перехід, припинення та виникнення суб'єктивних прав (обов'язків) щодо об'єктів лише юридично оформлює таку динаміку, є її юридичною формою.

Разом із тим може скластися враження, що ми взагалі заперечуємо динаміку прав (обов'язків) у цивільному обороті, тим самим самі собі суперечимо. Із цього приводу хотілося б надати деякі пояснення.

По-перше, в юриспруденції континентальної системи права на концептуальному рівні розмежування об'єктів права та суб'єктивних прав на них є принциповим. Тому об'єкти цивільних прав не можуть і не мають ототожнюватись із суб'єктивним правом на них, адже з огляду на трьохчленну структуру правовідносин кожен з її елементів має відокремлену від інших елементів функціональну самостійність [16]. Також в юридичній літературі справедливо зазначається, що суб'єктивному праву як елементу змісту в одному правовідношенні може надаватися функціональна самостійність об'єкта в інших правовідносинах¹ [17].

¹ Gárdos István, 2018. A vagyontárgy és a vagyon fogalma a Ptk.-ban. GJ, 3–10. o. // ORAC Kiadó : сайт. 19.11.2018. URL: <https://ptk2013.hu/szakcikkek/>

Тобто термін «майнове право» може використовуватись як у значенні суб'єктивного права (складової змісту правовідносин), так і в розумінні об'єкта цивільних прав. В останньому випадку має місце конструкція «право на право».

Об'єктами цивільних прав є майнові права, визначені у ст. 177 ЦК України. Стаття 190 ЦК України вказує, що об'єктами можуть бути майнові права та обов'язки. Подібним чином сприймаються майнові права (обов'язки) і Європейським судом з прав людини (див., наприклад, справи: «Gayduk and Others v. Ukraine», заява № 45526/99; «Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece», заява № 13427/87).

Якщо суб'єктивні права та обов'язки розглядаються як об'єкти цивільних прав, то очевидно, що вони здатні характеризуватись такою ознакою, як оборотоздатність. Лише в цьому випадку можна говорити про можливість (неможливість) їх залучення до цивільного обороту. Отже, тільки в такому випадку суб'єктивні права (обов'язки) можуть бути об'єктами цивільного обороту. Наприклад, у зобов'язанні про відступлення клієнтом фактору свого права грошової вимоги до третьої особи (боржника) об'єктом є майнове право, а саме право грошової вимоги до боржника. Об'єктом майнові права є і, наприклад, при заставі майнових прав.

По-друге, якщо відсутня конструкція «право на право», то суб'єктивні права (обов'язки) в усіх інших випадках динаміки об'єктів (благ) є елементом змісту правовідносин. Як уже було зазначено вище, процеси переходу (припинення та виникнення) прав (обов'язків) являють собою форму цивільного обороту об'єктів. Водночас відчуження або перехід певних благ наповнюють собою зміст розглядуваного процесу. Зміст цивільного обороту є проявом його сутності. Він відіграє в ньому провідну, вирішальну роль, адже і відчуження, і перехід певних благ є тим дійсним, внутрішнім процесом, заради якого і існує цивільний оборот як соціальне явище. Або, як справедливо зазначає І. В. Спасибо-Фатеева, «основне значення обороту вбачається в тому, що він представляє собою рух тих або інших благ, тим самим задовольняючи потреби в них не одного, а декількох або багатьох суб'єктів» [18].

Водночас згідно із законами діалектики форма завжди нерозривно пов'язана зі змістом, а через нього із сутністю того чи іншого явища (процесу). Тобто «зміст» і «форма» знаходяться в органічній єдності. І ця пов'язаність чітко простежується в цивільному обороті. Саме завдяки правовій формі забезпечується правомірна зміна

стану присвоєння певних благ, яка відбувається в результаті їх відчуження або переходу. Більше того, зміст цивільного обороту (відчуження та перехід об'єктів цивільного права від однієї особи до іншої) без правової форми не може вважатися правомірним. Форма без змісту, у свою чергу, вважатиметься фіктивною.

В результаті юридичного оформлення відчуження та переходу об'єктів цивільного права від однієї особи до іншої і відбувається динаміка прав (обов'язків). Однак такий процес (рух) зумовлюється в порядку або правонаступництва, або правовстановлення.

Розглядаючи правонаступництво як процес динаміки прав (обов'язків), необхідно погодитися з тими дослідниками, які вважають, що в результаті такого процесу відбувається перехід суб'єктивних прав (обов'язків) [19, с. 14; 20, с. 7]. Подібний підхід спостерігається як у більшості країн англосаксонської системи права¹, європейських країн пандектної системи права², інституційної³, так і в цивільному законодавстві України. Наприклад, у ст. 1216 ЦК України вказано, що спадкування як один із видів правонаступництва – це перехід прав та обов'язків від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Причому така динаміка спостерігається як у транслятивному, так і в конститутивному правонаступництві, незалежно від підстав їх виникнення (спадкування, правочини, реорганізація юридичних осіб).

Тобто якщо правонаступництво – це динаміка (рух), в результаті якої відбувається перехід (перенесення від однієї особи до іншої) суб'єктивних прав (обов'язків), то логічно дійти висновку, що об'єктами правонаступництва є суб'єктивні права (обов'язки), адже саме стосовно останніх і виникає процес перенесення. Вони є тим, що знаходиться в динаміці, переходить у порядку правонаступництва.

Водночас правонаступництво та цивільний оборот не можуть і не повинні ототожнюватися. Ці поняття пов'язані, але не тотожні. Тому об'єкт цивільного обороту й об'єкт правонаступництва відрізняються

¹ National reports on the transfer of movables in Europe, 2009. England and Wales, Ireland, Scotland, Cyprus. Volume 2 // The International Law Library : сайт. URL: <https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/335881971.pdf> (дата звернення: 14.05.2022).

² National reports on the transfer of movables in Europe, 2010. Germany, Greece, Lithuania, Hungary. Volume 3 // The International Law Library : сайт. URL: <https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/333729536.pdf> (дата звернення: 14.05.2022).

³ National reports on the transfer of movables in Europe, 2011. France, Belgium, Bulgaria, Poland, Portugal. Volume 4 // The International Law Library : сайт. URL: <https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/33372951x.pdf> (дата звернення: 14.05.2022).

своєю функціональною самостійністю. Динаміка перших забезпечує доступ «не одного, а декількох або багатьох суб'єктів» [18], адже саме об'єкти цивільних прав здатні задовольняти потреби учасників цивільних правовідносин. Динаміка (перехід) других лише юридично оформляє такі стосунки та забезпечує правомірний доступ до тих чи інших благ, їх динаміку. Загалом, правонаступництво – це не єдина юридична форма цивільного обороту. Юридичне оформлення динаміки благ може відбуватись, як неодноразово вже зазначалося вище, і в порядку правостановлення. У цьому випадку перехід прав (обов'язків) відсутній. Їх динаміка відбувається в межах динаміки правовідносин і проходить у два етапи: між одними суб'єктами вони припиняються, а між іншими – виникають. При цьому динаміка об'єктів у вигляді їх відчуження або переходу зберігається.

Таким чином, із двох існуючих юридичних форм цивільного обороту тільки в результаті правонаступництва відбувається перехід прав (обов'язків). Правостановлення відбувається шляхом припинення останніх та виникненням нових на один і той самий об'єкт цивільних прав [21, с. 178–206].

Зроблені висновки дозволяють поставити під сумнів обґрунтованість тієї точки зору, представники якої стверджують, що об'єктом цивільного обороту є суб'єктивні права (обов'язки) як елементи змісту правовідносин.

Використовуючи такий метод дослідження, як висновок за аналогією, можна зазначити, що оскільки правостановлення стоїть в одному логічному ряду з правонаступництвом, то вони мають виконувати однотипні функції в цивільному обороті. Така спільність з очевидністю спостерігається. Вони юридично оформлюють певні динамічні процеси (відчуження або перехід), які відбуваються в цивільному обороті. Це дає першу підставу для сумніву щодо того, що суб'єктивні права (обов'язки) як елементи змісту правовідносин є об'єктами цивільного обороту.

Якщо об'єктами є суб'єктивні права та обов'язки як елементи змісту правовідносин, то в такій правовій конструкції цивільного обороту відсутня юридична форма, адже тоді їх динаміка буде являти собою зміст обороту за відсутності юридичної форми. Якщо ж динаміка суб'єктивних прав та обов'язків як елементів змісту правовідносин є юридичною формою цивільного обороту, то в останньому нічого оформлювати. Тобто відсутній зміст. Одночасно розглядати динаміку прав та обов'язків і як зміст, і як форму було б помилкою. У протилежному випадку необхідно визнати, що форма цивільного обороту – це його зміст, а зміст – це форма. Очевидно, що такий підхід суперечитиме законам діалектики та здоровому глузду.

Друга підстава для сумніву щодо того, що суб'єктивні права (обов'язки) як елементи змісту правовідносин є об'єктами цивільного обороту, полягає в тому, що їх перехід від однієї особи до іншої має місце лише в результаті правонаступництва. При правовстановленні такого не тільки не відбувається, а й не може відбутись, адже із припиненням прав (обов'язків) вони взагалі зникають і переходити нічому. Виникають нові правовідносини з новим змістом. Тому якщо умовно прийняти ту точку зору, представники якої розглядають об'єктом цивільного обороту суб'єктивні права та обов'язки, а не об'єкти цивільних прав, то виходить, що об'єкти цивільного обороту, тобто те, що переходить від однієї особи до іншої, існують лише якщо має місце правонаступництво. Однак тоді відчуження та перехід об'єктів цивільних прав у результаті набувальної давності, набуття їх від неуправомоченого відчужувача, знахідки, затримання бездоглядних домашніх тварин, виявлення скарбу, привласнення загальнодоступних дарів природи, безхазяйних речей, власник яких невідомий, тощо, мають знаходитися за межами цивільного обороту. В таких процесах відсутній перехід (перенесення) суб'єктивних прав (обов'язків) від однієї особи до іншої, а значить відсутній об'єкт цивільного обороту. Тобто динаміка благ (відчуження та перехід) існує, динаміка прав на них (припинення їх в одних правовідносинах та виникнення в нових) існує, а в результаті такої динаміки змінюється стан присвоєння благ, але чомусь це не цивільний оборот. А що ж це тоді? Де місце подібних конструкцій у системі цивільного права? Прихильники такого підходу не дають відповіді на ці запитання.

Якщо все ж таки віднести ті правові конструкції, в яких відсутній перехід суб'єктивних прав (обов'язків), до цивільного обороту, то відповідно до точки зору, представники якої вважають, що об'єктами обороту є суб'єктивні права (обов'язки), необхідно буде визнати, що існують такі види цивільного обороту, в яких відсутній об'єкт. Однак такий висновок є алогічним, адже обертатися (переходити) нічому, оскільки суб'єктивні права та обов'язки правопередника припиняються.

Не більш вдалою за попередню є позиція, відповідно до якої пропонується в одних випадках, коли має місце правонаступництво, розглядати об'єктом цивільного обороту суб'єктивні права та обов'язки, а не об'єкти цивільних прав, в інших, коли правонаступництво відсутнє, – об'єкти цивільних прав, а не суб'єктивні права (обов'язки) на них. Водночас якщо правонаступництво стоїть в одному логічному ряду з іншим порядком динаміки прав (ч. 1 ст. 178 ЦК України), зокрема правовстановленням, на що вже зверталася увага вище, то ці поняття повинні бути однорідними (однотипними). Отже, вони повинні охоплювати спільні об'єкти відчуження та переходу. Такими

спільними об'єктами динаміки є саме об'єкти цивільних прав, які відчужуються або переходять від однієї особи до іншої.

Висновки

Таким чином, в результаті проведеного дослідження було встановлено таке:

1) якщо цивільний оборот – це правомірне відчуження або перехід об'єктів цивільного права від однієї особи до іншої, то очевидно, що об'єктами обороту є саме об'єкти цивільного права;

2) суб'єктивні права (обов'язки) можуть бути об'єктами цивільного обороту лише у випадку, коли вони виконують функцію об'єктів цивільних прав, тобто в конструкції «право на право», в усіх інших випадках динаміка прав являє собою форму цивільного обороту;

3) юридична форма цивільного обороту реалізується в порядку правостановлення або правонаступництва, лише об'єктами останнього є суб'єктивні права та обов'язки, а не об'єкти цивільних прав.

Зроблені висновки свідчать про на необхідність і перспективи проведення подальших досліджень із цієї тематики, адже обраний Україною курс на євроінтеграцію потребує використання національними судами, законодавцем при розгляді справ терміна «об'єкти цивільного обороту». Більш детальні дослідження дозволять усунути невизначеність у праві щодо застосування вказаного терміна, встановлювати межі того, що насправді обмежується або вилучається із цивільного обороту, забезпечувати належний оборот нових об'єктів цивільного права.

Список бібліографічних посилань: 1. Якубівський І. Є. Майнові права інтелектуальної власності як об'єкти цивільного обороту, *Право та інновації*. 2014. № 4 (8). С. 30–38. 2. George A. Property in the Human Body & Its Parts, Reflections on Self-Determination in Liberal Society. *EUI Working Paper Law*. 2001. No. 8. URL: <http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/172/law01-08.pdf> (дата звернення: 14.05.2022). 3. Brown J. Theft, property rights and the human body: a Scottish perspective. *Journal of Medical Law and Ethics*. 2013. Vol. 1, No. 1. Pp. 43–59. 4. Chuan V. T. Altruism and ownership: justifying payment for organ donation : Ph.D. dissertation. Manchester, 2014. 239 p. 5. Ukrainian Healthcare Law in the Context of European and International Law, European Union and its Neighbours in a Globalized World. Volume 7 / ed. by R. Maydanyk, A. den Exter, I. Izarova. Switzerland: Springer Cham, 2022. 291 p. 6. Shyshka R., Shyshka O., Shyshka N., Slipchenko A., Tkalych M. Actualización de la legislación civil de acuerdo con los estándares de calidad europeos: El ejemplo de Ucrania. *DIXI*. 2022. Vol. 24, No. 1. DOI: <https://doi.org/10.16925/2357-5891>. 7. Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : монографія. Харків : Диска плюс, 2013. 552 с. 8. Slipchenko A. S. On the Need to Define the Concept of “Civil Turnover”. *Eurasian Academic*

Research Journal. 2018. Vol. 3, No. 21. Pp. 46–52. **9.** Яроцький В. А. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції) : монографія. Харків : Право, 2006. 544 с. **10.** Slipchenko S. A., Syniehubov O. V., Shyshka A. R., Valakh V. V. Arbitrary Judicial Interference in Human Rights Guaranteed by the Convention. *Global Journal of Comparative Law*. 2021. No. 10. Pp. 188–202. DOI: <https://doi.org/10.1163/2211906X-10010014>. **11.** Гелич А. О. Стів-відношення понять «об'єкт цивільного правовідношення» та «об'єкт цивільного правонаступництва». *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 177–182. **12.** Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. Т. 2: Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки та терміни. Позовна давність. Особисті немайнові права фізичної особи / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2021. 656 с. **13.** Slipchenko A. S. Understanding the property within the EU private law. *Legal, Economic Science and Praxis*. 2021. No. 1. Pp. 32–36. **14.** Карагусов Ф. Современное понятие объектов гражданских прав с позиции их оборотоспособности. *Вестник Казахского государственного университета. Серия юридическая*. 2001. № 2 (19). URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31664362#pos=33;-47 (дата звернення: 14.05.2022). **15.** Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / відп. ред. О. В. Дзера. Н. С. Кузнецова. Київ : Юрінком Інтер, 2005. Т. 1. 976 с. **16.** Сліпченко С. О. Поняття законних очікувань як різновиду майна. *Форум права*. 2020. № 3 (62). С. 66–76. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883845>. **17.** Шимон С. І. Теорія майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2014. 664 с. **18.** Спасибо-Фатєєва І. В. Цивілістика: на шляху формування доктрин : вибр. наук. пр. Харків : Золоті сторінки, 2012. 694 с. **19.** Заїка Ю. О. Становлення і розвиток спадкового права в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2007. 33 с. **20.** Кухарев О. Є. Актуальні питання спадкового права в судовій практиці : практи. посіб. Київ : Алерта, 2017. 260 с. **21.** Сліпченко А. С. Способи та форми цивільного обороту речей : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2019. 252 с. **22.** Сліпченко А. С. Сутність та ознаки цивільного обороту. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2017. № 23. С. 129–132.

Надійшла до редколегії 20.05.2022

Slipchenko A. S. The concept of objects of civil turnover

In the conditions of the current world crisis, the urgent need for the further development of Ukraine in the conditions of a market economy and its economic integration with the European Union, the issues of legal regulation of civil turnover are gaining relevance. To solve them, it is necessary to define the concept of the object of civil turnover, because, as it is rightly noted in the legal literature, it is important for a lawyer to understand not only whether a certain substrate is an object of civil rights, but also whether it is an object civil turnover.

The first allows to determine the content of the legal relationship that could be formed in relation to the corresponding good. The second makes it possible to determine the range of circumstances that allow or prevent the transition, transfer, alienation of such goods in society.

The purpose of the study is to determine the objects of civil turnover. Methodologically, the very concept of civil turnover was considered, on the basis of which its object was determined. With the help of such a method of scientific knowledge as a conclusion by analogy, it was established that the object of civil turnover and the object of legal succession are different legal phenomena. The result of the study is the definition of the objects of civil turnover and the establishment of their distinctive features from other, similar concepts. It was determined that every object of civil turnover is an object of civil law, and vice versa, every object of civil law is an object of civil turnover, thereby questioning the truth of the popular saying "the object of civil rights cannot be that, which is not defensive."

It was established that the object of turnover is precisely the objects of civil law. Subjective rights (obligations) can be considered objects of civil turnover only if they perform the function of objects of civil rights, that is, in the "right to right" construction. In all other cases, the dynamics of rights is a form of civil turnover. The legal form of civil turnover is implemented in the order of legal establishment or legal succession. Only the objects of the latter are subjective rights and obligations, but not objects of civil rights.

Key words: objects of civil turnover, objects of civil rights, civil turnover, legal succession, establishment of rights, subjective rights.

